

Bijlage 3 Lijst met risicofactoren

Bijlage 3 Lijst met risicofactoren

De hierna volgende lijst met risicofactoren is gebaseerd op de lijst met 'early indicators' van de Universiteit van Hull.⁴

In deze lijst stonden oorspronkelijk ook indicatoren die in feite mogelijke signalen van grensoverschrijdend gedrag zijn. Deze hebben we opgenomen in de signalenkaart (bijlage 4), en de uitgebreide lijst met signalen op de website (www.movisie.nl/werkenaansocialeveiligheid).

Sommige risicofactoren kunnen tevens signalen van grensoverschrijdend gedrag zijn. Deze worden in onderstaand overzicht aangeduid met een asterix (*).

Sommige risicofactoren op cliëntniveau werden in de Engelse lijst met indicatoren niet genoemd, zoals ervaringen met geweld in het verleden, persoonskenmerken, etc. Deze hebben we apart onder aan de lijst toegevoegd.

De genoemde risico's zijn negatief geformuleerd, wat nodig is omdat het risico's zijn. Wanneer men deze risico's positief formuleert, spreek je eigenlijk over beschermende factoren en kan de lijst ook gebruikt worden om aanwezige beschermende factoren in kaart te brengen.

---

⁴ Marsland, D., Oakes P. & White, C. (2007). Abuse in care? The identification of early indicators of the abuse of people with learning disabilities in residential settings. *The Journal of Adult Protection*, 9(4), 6-20.

1. MANAGEMENT EN ORGANISATIE

	Geven de managers goede sturing?
Management is niet beschikbaar en/of pakt rol niet op	<p>De lijnmanagers ontvangen weinig ondersteuning van het hoger management.</p> <p>Medewerkers die opdrachten/richtlijnen niet opvolgen, worden niet gecorrigeerd.</p> <p>De manager is niet beschikbaar voor contact.</p> <p>De managers nemen onvoldoende beslissingen en verantwoordelijkheden.</p> <p>De manager staat toe dat een bepaalde groep (invloedrijke medewerkers, cliënten of ouders) in hoge mate de gang van zaken in de organisatie bepaalt.</p> <p>Iets anders, nl.: ...</p>
Management bevordert gesloten cultuur/ staat niet open voor klachten	<p>De managementcultuur is beheersmatig: medewerkers durven geen keuzes te maken, zijn bang fouten te maken.</p> <p>De manager ondersteunt medewerkers die een klacht hebben of een misstand aan de kaak willen stellen onvoldoende.</p> <p>De manager ontkent problemen en is niet open over/verhult wanneer de zorg niet voldoet aan de standaarden.</p> <p>De manager staat te weinig open voor ideeën en suggesties voor andere manieren van werken.</p> <p>Management en medewerkers reageren negatief of defensief op suggesties, vragen en kritiek.</p> <p>Kwaliteit van zorg verandert op het moment dat externen op bezoek zijn.</p> <p>Iets anders, nl.: ...</p>
Ontbreken van of niet naleven van beleid en richtlijnen	<p>Er is geen visie en beleid t.a.v. omgangsvormen en professionele bejegening.</p> <p>De manager heeft niet duidelijk gemaakt wat hij van medewerkers verwacht (onduidelijke taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden).</p> <p>Gedrag van het management is inconsistent met visie en missie van de organisatie.</p> <p>Iets anders, nl.: ...</p>
Onvoldoende zorg dragen voor deskundigheid en kwaliteit van personeel	<p>Een scholingsbeleid ontbreekt (medewerkers hebben (te) weinig training gehad).</p> <p>Er is een hoog personeelsverloop, er zijn tekorten aan medewerkers of er is hoog ziekteverzuim.</p> <p>Er wordt niet adequaat opgeleid personeel aangenomen.</p> <p>De manager zorgt niet voor werkoverleg en supervisie.</p> <p>Medewerkers zijn overbelast/er zijn veel medewerkers die burn-out zijn.</p> <p>Niet-zorgpersoneel is verantwoordelijk voor de zorg of wordt ingezet bij angstige of boze cliënten.</p> <p>Er wordt veel gebruik gemaakt van invalkrachten.</p> <p>Er zijn veel wisselingen van persoonlijke begeleiders.</p> <p>Een medewerker is de enige persoon die met een bepaalde cliënt taken kan of mag uitvoeren (bijvoorbeeld omgaan met bepaald gedrag; financiën).</p> <p>Iets anders, nl.: ...</p>
Onvoldoende inzicht /ervaring	<p>De manager heeft weinig begrip van de ondersteuning die mensen met een verstandelijke beperking nodig hebben.</p>

	Is de zorg goed georganiseerd?
De (afgesproken) te leveren zorg wordt niet geleverd	<p>Er zijn geen recente zorg/ondersteuningsplannen voor cliënten.</p> <p>Essentiële (klinische) rapportages zijn niet bijgehouden.</p> <p>Aan de hulpvraag van cliënten (achterhaald door onderzoek of zorgplanbesprekingen) wordt niet voldaan.</p> <p>Aan het overeengekomen aantal personeelsleden wordt niet voldaan.</p> <p>Overeengekomen programma's of plannen worden niet uitgevoerd.</p> <p>In aanbevolen inzet van specialisten wordt niet voorzien.</p> <p>Onvoldoende inzet van middelen die de veiligheid van de cliënt bevorderen.</p> <p>Er zijn geen of te weinig activiteiten voor cliënten.</p> <p>Verantwoording over geld van cliënten is slecht.</p>
De geleverde zorg is niet adequaat/passend	<p>Ondersteuning van cliënten is gebaseerd op praktische haalbaarheid (i.p.v. aansluitend bij hun behoeften en wensen).</p> <p>De organisatie/locatie wordt als enige plaats beschouwd waar cliënten kunnen leven (onwilligheid om naar andere (externe) alternatieven te kijken).</p> <p>Er is een druk vanuit de organisatie om het aanbod te laten werken omdat er geen alternatief aanbod voorhanden lijkt of is.</p> <p>De geleverde zorg is gebaseerd op wensen/behoeften van medewerkers i.p.v. cliënten.</p> <p>Cliënten zijn geplaatst in een locatie waar het merendeel van de medewerkers niet de specialistische vaardigheden heeft om hen te ondersteunen.</p> <p>De organisatie is niet in staat tot het leveren van persoonlijke ondersteuning door iemand van hetzelfde geslacht wanneer dat nodig is.</p> <p>De specifieke kenmerken/achtergronden van cliënten zijn onverenigbaar (bijvoorbeeld: cliënten die pleger zijn geweest, worden geplaatst bij kwetsbare mensen).</p> <p>Cliënten met zeer verschillende ondersteuningsbehoeften zijn bij elkaar geplaatst (niet gebaseerd op onderlinge omgang/vriendschap).</p>
De woonomgeving voldoet niet	<p>De woning is vies/tekenen van slechte hygiëne.*</p> <p>De woning is in slechte staat of slecht gemeubileerd.*</p> <p>Er wordt geen zorg voor gedragen dat de omgeving van de woning gezond en veilig is.*</p> <p>De vormgeving van het gebouw belemmert het monitoren van de veiligheid van cliënten.</p>
	Staan mensen in verbinding met elkaar?
Er is gebrek aan verbinding intern	<p>Overleggen, bijeenkomsten en trainingen worden vaak afgezegd zonder goede redenen.</p> <p>Afspraken worden herhaaldelijk niet nagekomen.</p> <p>Belangrijke bijeenkomsten worden kort van te voren georganiseerd.</p>
Er zijn geen of weinig contacten met de samenleving	<p>De locatie is geografisch geïsoleerd en/of afgesneden van de rest van de samenleving (bijvoorbeeld groepen van woningen in een wijk, waardoor geen contact met wijkgenoten ontstaat).</p>

2. MEDEWERKERS

	Zijn medewerkers bekwaam?
Onvoldoende kennis van taken en bevoegdheden	<p>Medewerkers begrijpen niet wat hun rol en verantwoordelijkheid is als persoonlijk ondersteuner.</p> <p>Medewerkers begrijpen niet wat hun rol en verantwoordelijkheid is als coördinerend begeleider.</p> <p>Medewerkers weten niet wat de rol en ondersteuning kan zijn van andere medewerkers en organisaties.</p>
Onvoldoende kennis en vaardigheden algemeen	<p>Medewerkers zijn niet in staat om te communiceren met cliënten of hun communicatie te interpreteren.</p> <p>Medewerkers begrijpen niet wat het hebben van een verstandelijke beperking betekent en hoe dat iemands gedrag kan beïnvloeden.</p> <p>Medewerkers zijn onervaren (geen eerdere ervaring in andere instellingen of andere groepen).</p> <p>Medewerkers hebben (te) weinig training gehad (voor een specifieke groep cliënten).</p> <p>Medewerkers begrijpen niet dat belangrijke gebeurtenissen het gedrag kunnen beïnvloeden.</p> <p>Medewerkers leggen geen relaties tussen begin van gedragsverandering en belangrijke gebeurtenissen (bijvoorbeeld begin/einde relatie).</p> <p>Medewerkers reageren verschillend/inconsistent op gedrag van cliënten.</p> <p>Maatregelen bedoeld om cliënten te beschermen zijn inadequaaf.</p>
Onvoldoende kennis en vaardigheden keuzevrijheid cliënt	<p>Medewerkers geven weinig keuzes, betrekken cliënten niet bij keuzes, keuzes worden ondermijnd of niet gerespecteerd.</p> <p>Medewerkers zijn niet in staat om te zien of een cliënt in staat is tot het al dan niet geven van toestemming.</p> <p>Medewerkers zijn niet geschoold in het signaleren van en handelen bij grensoverschrijdend gedrag, misbruik of geweld.</p> <p>Medewerkers weten niet wat ze moeten doen bij een vermoeden of heterdaadsituatie van grensoverschrijdend gedrag, misbruik of geweld.</p> <p>Medewerkers zijn heel erg controlerend.</p> <p>Medewerkers weten zelf het beste wat goed is voor cliënten.</p> <p>Medewerkers behandelen cliënten of ze hen toebehoren.</p> <p>Medewerkers zijn bij bijeenkomsten van cliënten met mensen buiten de organisatie, ook als dat niet nodig is.</p> <p>Medewerkers gaan te vanzelfsprekend uit van de keuzevrijheid van cliënten, zonder te kijken of de betreffende cliënt risico's en consequenties kan overzien.</p> <p>Medewerkers noemen een contact tussen cliënten een relatie terwijl duidelijk is dat een van de cliënten mogelijk niet instemt met het contact.</p> <p>Medewerkers zijn niet in staat om te beoordelen of er sprake is van wederzijdse toestemming in een relatie.</p> <p>Cliënten krijgen geen ondersteuning om inadequaaf of schadelijk gedrag te veranderen.</p>
Inadequate omgang met cliënten	<p>Er is gebrek aan zorg voor persoonlijke bezittingen, kleding of specialistische apparatuur.</p> <p>Medewerkers gaan niet goed om met geld van cliënten.*</p>

	Hebben medewerkers een professionele werkhouding?
Onvoldoende moraliteit	<p>Medewerkers communiceren met cliënten zonder warmte, vriendelijkheid of waardigheid.*</p> <p>Medewerkers zijn ongeduldig en intolerant tegen cliënten.*</p> <p>Medewerkers beschouwen gedrag van cliënten als een probleem, i.p.v. te onderzoeken wat de oorzaak van het gedrag kan zijn.</p> <p>Medewerkers willen hun werkwijzen niet veranderen.</p> <p>Randvoorwaardelijke werkzaamheden (schoonmaken, bellen met collega's) lijken belangrijker dan cliënten ondersteunen of met hen bezig zijn.</p> <p>Medewerkers zijn niet gemotiveerd.</p> <p>Medewerkers beschouwen mensen met een verstandelijke beperking niet als iemand met specifieke behoeften, maar zien hen als als ieder ander.</p> <p>Medewerkers benaderen cliënten niet als individuen.</p> <p>Medewerkers behandelen en zien cliënten niet als gelijkwaardig.</p> <p>Respect/waardigheid van cliënt wordt niet gepromoot of ondersteund.</p> <p>Medewerkers gebruiken (ver)oordelende taal of geven een negatieve impressie als ze over hen praten.*</p>
Gebrek aan betrouwbaarheid	<p>Medewerkers vergeten of zijn er zich niet van bewust dat familie, vrienden of medewerkers op bezoek komen bij cliënt.</p> <p>Medewerkers hebben afspraken met cliënten op een voor hen verkeerd tijdstip, zonder juiste papieren.</p> <p>Cliënten hebben afspraken en worden ondersteund door steeds wisselende begeleiders.</p> <p>Medewerkers vergeten taken of voeren ze niet goed uit.</p> <p>Er is sprake van slechte communicatie tussen medewerkers onderling.</p> <p>Medewerkers vertellen verschillende/tegenstrijdige verhalen om gedrag te verklaren.</p>
Ogen sluiten voor mogelijk grensoverschrijdend gedrag, misbruik, mishandeling	<p>Medewerkers geloven niet dat misbruik/geweld gepleegd zou kunnen worden door collega's ('bij ons komt het niet voor').</p> <p>Medewerkers zien misbruik/geweld tussen cliënten niet als zodanig, men grijpt niet in en gebruikt verhullend taalgebruik.</p> <p>Er is een ontkenning of een gebrek aan zorg bij vermoedens van grensoverschrijdend gedrag/misbruik.*</p> <p>Serieuze afwijkende situaties worden geaccepteerd.</p> <p>Medewerkers die grensoverschrijdend gedrag aan de orde stellen worden uitgesloten of gepest.</p> <p>Medewerkers gaan achter grensoverschrijdende/misbruikende medewerker staan.</p> <p>Vermoeden of actueel grensoverschrijdend gedrag/misbruik wordt niet gemeld bij de officiële kanalen.*</p>

	Hebben medewerkers een open houding?
Niet ondersteunend t.a.v. externe contacten	<p>Medewerkers onderhouden onvoldoende contact tussen cliënt en externen (bijvoorbeeld berichten niet doorgeven, informatie van buiten niet delen met het hele team). De organisatie geeft geen toestemming of helpt cliënten niet om onafhankelijke vertegenwoordiging te realiseren (bijvoorbeeld 'advocacy').</p> <p>Medewerkers ondersteunen cliënten niet bij het aangaan van (externe) vriendschappen en relaties.*</p> <p>Medewerkers zijn vijandig tegen bezoekers: die zijn onwelkom en worden als indringers beschouwd.*</p>
Geen open houding/defensief	<p>Medewerkers zijn niet open over wat er gebeurd is, of maken geen excuses.</p> <p>Er zijn gesloten teams en/of vriendschappen die buiten werktijd doorgaan.</p> <p>Medewerkers zijn kritisch of ondermijnen (externe) collega's/professionals.</p> <p>Medewerkers zeggen dingen die niet waar zijn of die ongefundeerd zijn.</p> <p>Medewerkers hebben een agressieve of defensieve houding.</p> <p>Medewerkers die er langer werken intimideren nieuwe medewerkers, zetten hen op tegen anderen, pesten.</p>

3. CLIËNTEN MET EEN VERSTANDELIJKE BEPERKING	
	Is het gedrag veranderd?
Veranderingen in functioneren	Alle genoemde factoren rond veranderingen in gedrag, zijn in wezen signalen (zie bijlage 4, signalenkaart).
Inconsistenties in functioneren	Alle genoemde factoren rond veranderingen in gedrag, zijn in wezen signalen (zie bijlage 4, signalenkaart).
Opvallend gedrag en/of opvattingen	<p>Cliënten zijn agressief/vertonen fysiek grensoverschrijdend gedrag.*</p> <p>Er zijn cliënten die andere cliënten pesten, overheersen of kwaad doen.*</p> <p>Er zijn cliënten die het begrip van instemming in een relatie niet begrijpen en mogelijk andere cliënten kunnen misbruiken.*</p> <p>Er zijn cliënten die praten over de mogelijkheid van zwangerschap zonder dat ze een relatie hebben.*</p> <p>Er zijn cliënten die niet begrijpen wat grensoverschrijdend gedrag/misbruik is en zich niet realiseren dat iemand hun grenzen niet mag overschrijden.</p>
	Is er contact met anderen?
Isolatie	<p>Er is weinig betrokkenheid of contact met familie of andere belangrijke anderen van de cliënt (bijvoorbeeld cliënten hebben weinig andere contacten dan contacten met medewerkers).</p> <p>Het is moeilijk om cliënten privé te spreken, vertrouwelijke informatie uit te wisselen.*</p> <p>Versillende cliënten zijn geplaatst/wonen ver weg van het maatschappelijk/sociale leven.</p>

Overige risicofactoren⁵

Cliëntniveau

Op grond van wat we weten over kindermishandeling, ouderenmishandeling, partnergeweld en seksueel misbruik zijn de volgende risico's op cliëntniveau eveneens van belang. Deze risico's zijn onder te verdelen in risico's voor mogelijk slachtofferschap en mogelijk plegerschap.

Risicofactoren slachtofferschap

- * Verminderde, vertraagde of verstoorde sociale en emotionele ontwikkeling; moeilijker kunnen leren middels ervaring.
- * Negatief/laag zelf- en lichaamsbeeld, een lage dunk van zichzelf hebben.
- * Moeite hebben met het inschatten van situaties en personen (veilig of onveilig, goed of niet goed).
- * Te groot vertrouwen in anderen.
- * Overbeschermd zijn.
- * Gebrek aan assertiviteit.
- * Gemakkelijker beïnvloedbaar zijn.
- * Beperkt normbesef/verminderde schaamtegevoelens.
- * Consequenties van eigen gedrag en dat van anderen moeilijker kunnen overzien.
- * Communicatieproblemen/niet kunnen praten over nare ervaringen.
- * (Familie)geschiedenis van verwaarlozing en/of geweld.
- * Vertonen van complex gedrag/gedragsproblematiek.
- * Verslavingsproblematiek.
- * Gebrek aan informatie over omgangsvormen, gedragsregels en beleid, en onbekendheid met klacht- of meldmogelijkheden of een ontoegankelijke klachtopvang (in combinatie met angst om te melden).

Risicofactoren plegerschap

- * Een negatief zelfbeeld.
- * Een beperkte cognitieve, sociale en emotionele ontwikkeling (een minder gedifferentieerd gevoelsleven; gebrekkige vaardigheid in het leggen van contacten; minder in staat zijn waarden en normen te internaliseren).
- * Zich minder kunnen inleven in een ander (gebrekig sociaal inzicht; ontbreken van het besef dat anderen iets anders kunnen willen en voelen dan zichzelf, 'theory of mind').
- * Niet kunnen voldoen aan beelden rond mannelijkheid (geen sociaal of economisch gelegitimeerde 'macht').
- * Een minder ontwikkelde gewetensfunctie (men weet misschien wel dat 'iets niet mag', maar heeft geen idee van het 'waarom').
- * Een beperkte(re) impulscontrole (als gevolg van de beperking, het ontwikkelingsniveau, psychische stoornissen of organische problemen).
- * Onrijpe seksualiteit: geen raad weten met seksuele opwinding/emoties, angst of boosheid leiden tot fysiologische spierspanning wat een erectie tot gevolg kan hebben.
- * Persoonlijkheidsstoornis.
- * (Familie)geschiedenis van verwaarlozing en/of geweld.

⁵ Geraadpleegde bronnen: Boet, Calis, Janssens, Heeringa & Mennen, 2010; Comijs et al., 1996; Department of Health, 2000; Diesfeldt, 1996; Douma, et al., 1998; Fitzsimmons, 2009; Hickson, et al., 2008; Knotter, 2008; van Kooten Niekerk, 1990; Kriek & Oude Ophuis, 2003; Lammers, 2005a en b; Lammers & Goes, 2006; Marshland, Oakes, Tweddel & White, 2006; Marshland, Oakes & White, 2007; McCartney & Campbell, 1998; Mutsaers, 2008; Reij, 2009; van Rooijen & Berg, 2010; Schakenraad & Janssens, 2008; Sobsey, 1994; Strickler, 2001.

Medewerkersniveau

Ook op medewerkersniveau kunnen, op grond van wat we weten rond kindermishandeling en huiselijk geweld, mogelijke risicofactoren om grensoverschrijdend gedrag te gaan vertonen worden benoemd:

- * Psychische of psychiatrische problemen.
- * Negatief zelfbeeld; gebrek aan zelfvertrouwen.
- * Verslavingsproblematiek.
- * Problemen met reguleren en uitdrukken van emoties.
- * Geloof in het effect van fysieke straf en mishandeling.
- * Gebrek aan pedagogisch besef/niet handelen vanuit beroepshouding.
- * Sterke behoefte controlerend/almachtig te zijn.
- * In contact met cliënten zoeken naar warmte, steun, waardering en bevestiging.
- * Behoeftte hebben de eigen mannelijkheid of vrouwelijkheid en/of seksuele aantrekkingskracht te bewijzen.
- * Een geschiedenis van grensoverschrijdend gedrag vertonen.
- * Negatieve jeugdervaringen/gezinsomstandigheden. Geschiedenis van verwaarlozing en geweld.
- * Stress en overbelasting.